

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 kwietnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Pastuszko

Jarosław Gałkiewicz (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa M. Ś.

przeciwko K. P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 29 kwietnia 2025 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 31 marca 2009 r., sygn. VII Nc 1545/09:

1. uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu;

2. znosi wzajemnie koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.

D.Z.

UZASADNIENIE

Pismem z 28 listopada 2023 r. Prokurator Generalny wywiódł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu 31 marca 2009 r., VII Nc 1545/09, w sprawie z powództwa O. przeciwko K. P. – o zapłatę.

Działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1093 ze zm.; dalej jako: „ustawa o SN”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej poprzez zagwarantowanie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 76 Konstytucji RP, takich jak prawo do własności oraz ochrona konsumenta, a ponadto prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami określonymi przez art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jako sprawiedliwości proceduralnej, Prokurator Generalny zaskarżył ww. nakaz zapłaty – w całości.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o SN zaskarżonemu orzeczeniu Prokurator Generalny zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 76 oraz art. 64 ust. 1 Konstytucji RP, takich jak zasada ochrony własności i ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez orzeczenie nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym wierzytelności wynikającej z zawartej 23 grudnia 2008 r. przez pozwaną z O. umowy pożyczki bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy, z której wynikało zobowiązanie, w sytuacji gdy zawarte w niej zapisy odnoszące się do rażąco wygórowanego i nieproporcjonalnego do wysokości udzielonej pożyczki oprocentowania na poziomie zabronionym przez prawo i w istocie zmierzającego do obejścia zakazu lichwy w sposób istotny naruszały równowagę kontraktową na niekorzyść pozwanej jako konsumenta i implikowało obowiązek skierowania sprawy do rozpoznania w postępowaniu zwyczajnym, zaś zaniechanie powyższego skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się strony powodowej i naruszało prawo do własności K. P., jako konsumenta,

II. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy, iż zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, podczas gdy z treści pozwu oraz z załączonych dokumentów w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanej w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współżycia społecznego; nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł być więc wydany,

III. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego, tj. przepisów art. 359 § 2¹, art. 359 § 2² oraz art. 359 § 2³ k.c., przez ich niezastosowanie i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez K. P. kwoty 650 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia od 23 stycznia 2009 r., co stanowi 92% w skali miesiąca, podczas gdy wskazane przepisy w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie czynności prawnej, z której wynikał obowiązek zapłaty odsetek umownych, jak i w dacie orzekania przez Sąd, stanowiły, że maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego NBP, a jeżeli przekracza tę wysokość to należą się odsetki maksymalne,

IV. naruszenie w sposób rażący prawa procesowego, tj. art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c., art. 353¹ w zw. z art. 58 § 2 k.c., przez ich niezastosowanie i uznanie, że umowa pożyczki, zawarta 23 grudnia 2008 r. pomiędzy pozwaną a O., jest w całości ważna, pomimo że w § 4 umowy zastrzeżone zostały odsetki umowne w wysokości 20 zł dziennie w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki 650 zł, czyli 92% miesięcznie i 1123% w stosunku rocznym, a więc o charakterze „lichwiarskim” i obiektywnie nieusprawiedliwione oraz mogące realnie spowodować niemożność wykonania zobowiązania przez dłużnika, podczas gdy zarówno jej treść, jak i cel z uwagi na

regulacje dotyczące zastrzeżenia odsetek mających charakter „lichwiarski” są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 § 1 w zw. z § 2, 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą i zasadami współżycia społecznego, a tym samym wydanie nakazu nie było dopuszczalne;

V. rażące naruszenie prawa materialnego, tj. art. 22¹ k.c., poprzez jego niezastosowanie do pozwanej jako konsumenta, w sytuacji kiedy z okoliczności sprawy nie wynika, żeby dokonana przez nią czynność prawna – zawarcie z powodem umowy pożyczki 23 grudnia 2008 r. była związana z działalnością gospodarczą lub zawodową pozwanej.

W oparciu o powyższe zarzuty – rozwinięte następnie w uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej – Prokurator Generalny, na zasadzie art. 91 § 1 oraz art. 95 pkt 1 ustawy o SN, wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny przedstawił stan faktyczny i prawny sprawy. Jak wskazał, nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z 31 marca 2009 r., VII Nc 1545/09, Sąd Rejonowy w Bytomiu na skutek pozwu wniesionego ... marca 2009 r. przez M. Ś. nakazał, by pozwana K. P. zapłaciła powodowi kwotę 650 zł z odsetkami umownymi w wysokości 20 zł za każdy dzień od dnia 23 stycznia 2009 r. oraz koszty procesu w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu albo wniosła w tymże terminie sprzeciw.

Wobec braku wniesienia sprzeciwu nakaz zapłaty uprawomocnił się 23 maja 2009 r. W pozwie wskazano, że dochodzona przez powoda wierzytelność wynikała z zawartej 23 grudnia 2008 r. z pozwaną umowy pożyczki. Wskazaną umową strony ustaliły, iż kwota pożyczki zostanie przekazana w dniu zawarcia umowy, a termin jej zwrotu został ustalony na 22 stycznia 2009 r. Ustalono, że pożyczka jest nieoprocentowana, a w przypadku niedokonania jej zwrotu w określonym terminie, powodowi przysługuje „opłata za opóźnienie” w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia, poczynwszy od dnia 23 stycznia 2009 r. do dnia zapłaty.

Do pozwu została dołączona „Umowa pożyczki” z 23 grudnia 2008 r. zawarta przez strony, na podstawie której strony ustaliły, iż kwota udzielonej pożyczki będzie wynosić 500 zł, zaś całkowity koszt pożyczki 150 zł, na którą to kwotę składają się: opłata przygotowawcza – 75 zł, prowizja – 25 zł, opłata za obsługę – 50 zł. Kluczowe postanowienie umowy zostało zawarte w jej § 4 i miało treść: „w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki w terminie określonym w § 3 niniejszej umowy, strony ustalają opłatę za opóźnienie w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia poczynając od dnia 23 stycznia 2009 r. do dnia zapłaty”.

Do pozwu, jako dowody w sprawie, załączono ww. umowę pożyczki z 23 grudnia 2008 r. oraz wezwanie do zapłaty z 13 lutego 2009 r. wraz z potwierdzeniem nadania listu poleconego. Jednocześnie w wezwaniu poinformowano K. P., iż w przypadku braku odpowiedzi w terminie 3 dni od otrzymania wezwania, sprawa zostanie skierowana na drogę sądową. Wydany nakaz zapłaty uprawomocnił się i Sąd Rejonowy w Bytomiu nadał mu klauzulę wykonalności.

Obecnie toczy się w sprawie postępowanie egzekucyjne prowadzone przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w T. T. A. pod sygn. [...] . Na dzień 17 listopada 2023 r. Komornik skutecznie wyegzekwował łącznie kwotę 32 372,61 zł, z czego wierzycielowi przekazano kwotę 29 512,04 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżone orzeczenie, tj. prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym z 31 marca 2009 r., VII Nc 1545/09, wydany przez Sąd Rejonowy w Bytomiu, nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe

zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyrok Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21).

W piśmiennictwie zauważa się, że z formalnego punktu widzenia skarga nadzwyczajna należy do nadzwyczajnych środków zaskarżenia o złożonym charakterze (*T. Ereciński, K. Weitz*, Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych, *Przegląd Sądowy* 2019 r., Nr 2, s. 8). Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie prowadzi do wniosku, że skarga jest dopuszczalna, co otwiera możliwość jej merytorycznego rozpoznania.

Przechodząc do zasadniczych rozważań Sąd Najwyższy wskazuje, że Prokurator Generalny postawił zaskarżonemu orzeczeniu zarzuty, których charakter sprowadza się do okoliczności zaniechania zbadania istoty sprawy (przede wszystkim treści umowy między przedsiębiorcą i konsumentem), a w konsekwencji niezbadanie z urzędu abuzywności klauzul zawartych w umowie pożyczki, prowadzącego ostatecznie do odmowy przyznania ochrony uprawnionemu konsumentowi. Z tak ukształtowanego zarzutu wynika, że przede wszystkim doszło do naruszenia określonej w art. 76 Konstytucji RP zasady ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez zasądzenie od pozwanej należności wynikającej z umowy pożyczki, bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru postanowień umowy, z której wynikało zobowiązanie.

Należy zauważyć, że do zaskarżonego nakazu zapłaty nie sporządzono uzasadnienia. Niezależnie od tego, w ocenie Sądu Najwyższego, nie sposób stwierdzić by Sąd Rejonowy w Bytomiu dokonał analizy postanowień umownych z perspektywy treści art. 385¹ k.c. Zgodnie z § 1 przedmiotowego przepisu, postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Stwierdzić należy więc, że brak przeprowadzenia badania treści umowy świadczy o niespełnieniu wymagań płynących z konstytucyjnej zasady ochrony konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi – ochrony takiej konsumentowi w tym przypadku nie zapewniono.

Zgodnie z art. 76 Konstytucji RP, władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.

W badanej sprawie należy uznać, że doszło do działania zagrażającego bezpieczeństwu konsumenta, które to bezpieczeństwo *expressis verbis* podlega ochronie władz publicznych na podstawie art. 76 ustawy zasadniczej. Bezpieczeństwo, o którym w art. 76 Konstytucji RP, należy ujmować szeroko. W szczególności, jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego, obejmuje ono także bezpieczeństwo prawne. W wyroku Sądu Najwyższego z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19, wyjaśniono obszernie, że: jedną z zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji) jest zasada zaufania obywatela do państwa. Zasada ta wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona m.in. w takim stosowaniu prawa by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny (wyrok TK z 7 lutego 2001 r., K 27/00). Bezpieczeństwo prawne jednostki związane z pewnością prawa umożliwia

przewidywalność działań organów państwa oraz prognozowanie działań własnych (wyrok TK z 14 czerwca 2000 r., P 3/00). Zatem jedną ze składowych zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada zaufania obywatela do państwa, wyrażająca się również w możliwości oczekiwania przez obywatela, aby organy państwa prawidłowo stosowały obowiązujące przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (w tym duchu, wiążąc kwestię bezpieczeństwa prawnego z potencjalnym naruszeniem art. 76 i art. 2 Konstytucji RP Sąd Najwyższy wypowiedział się już wiele razy, zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; z 11 maja 2022 r., I NSNc 408/21). Wyprowadzono stąd wniosek, że wydanie nakazu zapłaty z naruszeniem przepisów prawa może zostać uznane za godzące w zasadę zaufania obywateli do państwa i prowadzić do zasadności skargi nadzwyczajnej (wyrok Sądu Najwyższego z 6 lipca 2022 r., I NSNc 378/21).

Zdaniem Sądu Najwyższego w składzie orzekającym, sąd, także w postępowaniu upominawczym, winien badać umowę stanowiącą podstawę dochodzonego roszczenia pod kątem jej ważności i wiążącego skutku jej postanowień.

Już pobieżna analiza spornej umowy o pożyczkę z 23 grudnia 2008 r. (k. 6 akt zasadniczych sprawy) nasuwa daleko idące wątpliwości prawne co do jej ważności i skuteczności. Kwota pożyczki została ustalona na 500 zł. Tymczasem w myśl § 4 umowy: „w przypadku niedokonania zwrotu pożyczki w terminie określonym w § 3, strony ustalają opłatę za opóźnienie w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia od dnia 23 stycznia 2009 r. do dnia zapłaty”.

W ocenie Sądu Najwyższego, powyższe postanowienie umowne było oczywistą próbą obejścia przepisów ustawowych dotyczących odsetek maksymalnych (chodzi tu o obowiązujące od 20 lutego 2006 r. przepisy – art. 359 § 2¹, art. 359 § 2² oraz art. 359 § 2³ k.c.) i w praktyce oznaczało tzw. lichwę, naruszającą szereg przepisów prawa oraz zasady współżycia społecznego.

W kontekście powyższego powinnością Sądu było skonstatowanie, że rozpatrywane zobowiązanie naruszać może choćby art. 353¹ k.c., zgodnie z którym strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie

ani zasadom współżycia społecznego. W odniesieniu do odsetek wynikających z umowy pożyczki, Sąd Najwyższy w wyroku z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04, wskazał: „umowa pożyczki ze swej natury służy przede wszystkim interesowi pożyczkobiorcy, ale może także pożyczkodawcy zapewniać wymierne korzyści, z reguły w postaci odsetkowej. Umowa w tym względzie nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c. W przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać – w skrajnych sytuacjach – przyzwolenie na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego. W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, Sąd Najwyższy przyjął, iż zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej niemającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”.

W konsekwencji uznać należy, że wydanie przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nakazu zapłaty było niedopuszczalne, a sprawa winna być skierowana do rozpoznania w trybie zwykłym (zasadniczo na rozprawie). Sąd Rejonowy naruszył swym postępowaniem liczne zasady konstytucyjne, tj. m.in. dyrektywę szczególnej ochrony konsumentów (art. 76 Konstytucji RP), zasadę prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP), a nade wszystko – kluczową klauzulę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającą zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 ustawy zasadniczej).

W ocenianym postępowaniu wydano nakaz zapłaty, podczas gdy prawidłowe działanie skutkować powinno skierowaniem sprawy do rozpoznania w trybie zwykłym (art. 498 § 2 k.p.c. w brzmieniu z daty orzekania). Konsekwencją przyjęcia, że – także w postępowaniu upominawczym – sąd ma obowiązek badania ważności i skutku wiążącego umowy łączącej strony, musi być stwierdzenie, że zaniechanie dokonania tego stanowi rażące naruszenie prawa i prowadzi do uwzględnienia skargi nadzwyczajnej.

Uznanie zasadności zarzutów dotyczących naruszenia ww. reguł konstytucyjnych oraz wskazanych przepisów prawa, czyni zbędnym odnoszenie się

przez Sąd Najwyższy do pozostałych zarzutów skargi nadzwyczajnej. Ponownie rozpatrując powództwo, Sąd Rejonowy dokona jego wszechstronnej analizy, biorąc pod uwagę relewantne przepisy prawa materialnego i procesowego oraz poglądy Sądu Najwyższego wyrażone powyżej.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, uchylił w całości nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 31 marca 2009 r., VII Nc 1545/09, i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN.

D.Z.

[r.g.]